

سبک زندگی اسلامی در تربیت نوجوان بر اساس آموزه های اخلاقی نهج البلاغه

استاد راهنما: خانم آذر آرمان

نویسندگان: راضیه منصوری، مرضیه منصوری، فاطمه بگلری

حوزه علمیه امام حسین (علیه السلام) قصر شیرین، استان کرمانشاه

چکیده

یکی از مولفه های مهم سبک زندگی اسلامی توجه به مسئله تربیت است. در این میان مهم ترین دوران تربیت پذیری انسان دوران نوجوانی است که می توان با آموزه هایی که مبتنی بر فطرت خدایی و خلقت انسانی است، انسان معیار تربیت یابد. نهج البلاغه که مجموعه ای سخنان امام علی (ع) است حاوی آموزه هایی تربیتی برای دوران نوجوانی است که با بهره گیری از آن می توان به سبک زندگی اسلامی رسید. این پژوهش به این نتیجه می رسد که هفت مولفه اساسی تربیتی نوجوان در سبک زندگی اسلامی وجود دارد که با رعایت آنها می توان سعادت جامعه را تضمین کرد.

کلیدواژگان: سبک زندگی اسلامی، تربیت نوجوان، آموزه های اخلاقی

مقدمه

یکی از مهمترین مسائل مهم در عصر کنونی مسئله سبک زندگی است، تربیت جایگاه خاصی در این سبک زندگی دارد، نوجوانان به دلیل تربیت پذیری آنها دارای اهمیت هستند. با توجه به اینکه در زمینه تربیت نوجوانان کتابها و اندیشه های فراوانی وجود دارد که غالبا بر اساس فطرت انسانی نیست این نیاز احساس می شود که اسلام که جامع همه مسائل دنیوی و اخروی است چه نظری دارد. در این میان دیدگاه های تربیتی امیرالمومنین در نهج البلاغه با توجه به اهمیت آن دارای جایگاه خاصی است که شناخت و بررسی آن را می طلبد که در سبک زندگی اسلامی چه رهنمودهایی از جانب امام علی (ع) وجود دارد. هم اکنون این سوال پیش می آید که سبک زندگی اسلامی تربیت نوجوان بر اساس آموزه های اخلاقی نهج البلاغه چیست؟ اهمیت بحث از این جهت است که ارائه سبک زندگی مبتنی بر تربیت فطری انسان نقش ویژه ای در اصلاح ساختارهای اجتماعی دارد و می تواند باعث تغییر و تحول در نظام آموزش تعلیم و تربیت گردد. روش تحقیق در این پژوهش به صورت توصیفی-تحلیلی است و با ابزار گرد آوری کتابخانه ای انجام شده است.

سبک زندگی اسلامی

سبک زندگی از ترکیب دو واژه سبک و زندگی با دو بار معنایی متفاوت تشکیل شده است. معنای لغوی واژه زندگی روشن است، اما در تعریف واژه سبک در لغت‌نامه‌های فارسی و غیر آن، معانی گوناگون درج شده است که اگرچه ریشه در کاربرد آن در علوم مختلف دارد. «در زبان فارسی، واژه سبک در روند مفهومی خود، ابتدا و به شکل غالب در سبک‌شناسی ادبی و هنری به کار می‌رفت».^۱ اما به تدریج در دیگر حوزه‌ها نیز کاربرد یافته است. این کلمه به معنای طرز، شیوه، روش.^۲ طرز خاصی از نظم یا نثر، گداختن چیزی را پس از ریختن آمده است.^۳

در اصطلاح سبک زندگی عبارت است از: «شیوه زندگی یا سبک زیستن که منعکس‌کننده گرایش‌ها و ارزش‌های فرد یا گروه است و همچنین عادات، نگرش‌ها، سلیقه‌ها، معیارهای اخلاقی، سطح اقتصادی و ... که باهم طرز زندگی کردن فرد یا گروهی را شکل می‌دهند».^۴ این ترکیب برای معرفی نحوه و شرایط زندگی انسان استفاده می‌گردد.

سبک زندگی اسلامی به این معنا است که این نوع سبک زندگی از باورها و آموزه‌های دینی نشأت می‌گیرد و دین با ارائه آداب و دستورالعمل‌های خاصی برای همه ابعاد زندگی انسان در حقیقت به دنبال شکل دهی به نوع خاصی از زیست انسانی است دین با ارائه دستورالعمل‌های اخلاقی حقوقی و فقهی در واقع می‌خواهد الگویی از زیست دینی و خدا پسندانه را جاری سازد این دستورالعمل‌ها در حوزه پوشش، خوراک رفتار با خانواده، رفتار با همسایه و ارحام و نیز سایر افراد جامعه و نیز با بیان سایر آداب فردی و اجتماعی دنبال ساختن سبک زندگی خاصی با عنوان سبک زندگی دینی می‌باشد وقتی در یک جامعه اسلامی آداب و دستورالعمل‌های دین در بعد فردی و اجتماعی اجرا می‌شود، در واقع افراد آن جامعه با سبک و سیاق خاصی زندگی می‌کنند، این سبک و سیاق زندگی همان سبک زندگی دینی است که افراد جامعه با عمل به آنها این شیوه خاص را بوجود آورده اند.^۵

۱. دهخدا، لغت‌نامه، ۱۳۳۹.

۲. معین، فرهنگ فارسی.

۳. دهخدا، لغت‌نامه.

۴. مهدوی کنی، مفهوم سبک زندگی و گستره آن در علوم اجتماعی، ص ۵۱.

۵. شریفی، همیشه بهار، ص ۲۷.

تربیت

تربیت در لغت به معنای پروردن، پروراندن، آداب و اخلاق را به کسی آموختن آمده است.^۱ تعریف اصطلاحی آن به این معناست که واژه تربیت از ریشه "ربو" و باب تفعیل است. در این ریشه، معنای زیادت و فزونی اخذ شده است. بنابر این واژه تربیت با توجه به ریشه آن، به معنای فراهم آوردن موجبات فزونی و پرورش است.^۲ و تربیت عبارت از پرورش دادن، یعنی استعدادهای درونی را که بالقوه در یک شی موجود است به فعلیت در آوردن و پروراندن.^۳

نوجوان

معنای لغوی نوجوان در لغت به معنای، پسر یا دختر پس از خردسال آمده است.^۴ و در اسلام، با استناد به روایتی از پیامبر اکرم (ص)، ادوار مرتبط با کودکی به سه دوره تقسیم شده است: از ولادت تا هفت سالگی، از هفت سالگی تا ظهور بلوغ، از سن بلوغ به بعد، که شخص دارای مسئولیت کامل می باشد. حضرت هفت سال اول را به دوره‌ی «سیادت کودک»، هفت سال دوم را به دوره‌ی تعلیم پذیری، اطاعت و فرمان برداری» و هفت سال، سوم را به دوره‌ی «نظر خواهی و مشورت» تعبیر نموده است.^۵ روان شناسان نیز دوره های تربیت را شامل دوره کودکی اول، یعنی از تولد تا ۶ سالگی، دوره دوم کودکی را از ۶ تا ۱۲ سالگی و دوره نوجوانی را از ۱۲ تا ۱۸ سالگی می دانند.^۶

در این مقاله منظور از نوجوان، کودکی دوم که پس از سنین دبستان هستند که بعد از ۱۲ سالگی است و از نظر تقسیم بندی اسلامی دوره اطاعت و فرمان برداری و بخشی از دوره تعلیم پذیری را شامل می شود که با نظر روانشناسان نیز مطابقت دارد و دوم کودکی را از منظر روانشناسی در بر می گیرد.

۱. معین، فرهنگ فارسی، ص ۸۱۸.

۲. باقری، نگاهی دوباره به تربیت اسلامی، ص ۵۱.

۳. مطهری، تربیت از دیدگاه شهید مطهری، ص ۷۹.

۴. عمید، فرهنگ لغت فارسی، ص ۹۶۵.

۵. بجنوردی، مجموعه مقالات فقهی، حقوقی، اجتماعی، ص ۲۲.

۶. حیدری، روانشناسی رشد شناختی و اجتماعی کودکان و نوجوانان، ص ۳۹.

اصل تعاون و همکاری

اسلام به عنوان یک آیین جامع که با فطرت انسان مطابقت دارد، رهبانیت و گوشه گیری را محکوم کرده و زندگی اجتماعی را برای پیروان خویش برگزیده، سپس به آنان دستور داده است که در زندگی دسته جمعی، همواره یکدیگر را بر کار نیک و تقوا یاری نمایند:

«تعاونوا علی البر والتقوی ولا تعاونوا علی الإثم و العدوان» یکدیگر را در کار نیک و در تقوا یاری کنید، و در گناه و دشمنی به یکدیگر کمک مکنید.^۱

آنچه در آیه فوق در زمینه تعاون آمده یک اصل کلی اسلامی است که سراسر مسائل اجتماعی و حقوقی و اخلاقی و سیاسی را در بر می گیرد. طبق این اصل مسلمانان موظفند در کارهای نیک تعاون و همکاری کنند، ولی همکاری در اهداف باطل و اعمال نادرست و ظلم و ستم، مطلقاً ممنوع است، هر چند مرتکب آن دوست نزدیک یا برادر انسان باشد.

این قانون اسلامی درست بر ضد قانونی است که در جاهلیت عرب - و حتی در جاهلیت امروز - حکومت می کند که «انصر اخاک ظالماً أو مظلوماً» "برادر (یا دوست و هم پیمانت) را حمایت کن خواه ظالم باشد یا مظلوم".

در آن روز اگر افرادی از قبیله ای حمله به افراد قبیله دیگر می کردند، بقیه افراد قبیله به حمایت آنها بر میخواستند بدون اینکه تحقیق کنند حمله عادلانه بوده است یا ظالمانه. این اصل در مناسبات بین المللی امروز نیز حکومت می کند و غالباً کشورهای هم پیمان، و یا آنها که منافع مشترکی دارند، در مسائل مهم جهانی به حمایت یکدیگر بر می خیزند، بدون اینکه اصل عدالت را رعایت کنند و ظالم و مظلوم را از هم تفکیک نمایند. اسلام خط بطلان بر این قانون جاهلی کشیده است و دستور می دهد تعاون و همکاری مسلمین با یکدیگر باید تنها در کارهای نیک و برنامه های مفید و سازنده بوده باشد نه در گناه و ظلم و تعدی.^۲ امام علی (ع) نیز در این باره می فرماید: من واجب حقوق الله سبحانه علی عباده الصیحه بمبلغ جهدهم و التعاون علی إقامة الحق بهم؛ از حقوق حتمی خدا بر بندگان، نصیحت و خیرخواهی در حد توان، و همکاری برای برپایی حق در میان خودشان است.^۳ در نهج البلاغه نیز آمده است:

۱. مائده، آیه ۲.

۲. مکارم شیرازی، تفسیر نمونه ج ۴، ص ۲۵۴.

۳. نهج البلاغه، خطبه ۲۱۹.

«فعلیکم بالتناصح فی ذلک و حسن التعاون علیه» پس بر شماست که یکدیگر را نصیحت کنید، و نیکو همکاری نمایید.^۱ در واقع امیر المومنین (ع) در این خطبه به رهروانشان توصیه می‌کنند که به ارتباط و همکاری بین خویشان‌شان اهمیت بدهند و در هر حالی یکدیگر را دریابند و اگر کسی از اقوام آنها نیاز مالی داشت برطرف کنند، در آن صورت یاری و حمایت خویشان خود را به دست می‌آورند و دوستی خویشاوندانشان تداوم خواهد یافت.

نتیجه گیری

با توجه به مباحثی که بیان شد این پژوهش هفت اصل کلی تربیتی برای نوجوانان با رویکرد نهج البلاغه ارائه می دهد. اولین آن اصل کرامت است که کرامت ذاتی در دیدگاه امام علی (ع) به این معناست که نوجوان باید خود را صاحب کرامت بداند. مولفه دیگر اصل کمال جویی است که نوجوان به خیرات و خوبی ها و نیکی ها گرایش داشته و باید حتما این اصل را که عامل اساسی و بر انگیزاننده به عمل است را در نظر بگیرد. اصل دیگر، راستی و راست گویی است که تاثیر مستقیمی در روابط نوجوان ایفا می کند و در مقابل دروغ گویی است که باعث رسوایی نوجوان می گردد. اصل مهم دیگر مدارا است که با این اصل تربیتی مهم روابط نوجوانان بین دیگران اصلاح و موجب از بین رفتن همه کینه ها می گردد. اصل دیگر اصل مسئولیت پذیری است که که نوجوان نسبت به این اصل باید توجه کافی داشته باشد که نسبت به خود و دیگران در همه ابعاد مهم زندگی مسئول است. اصل مشورت نیز از اصول و مولفه هایی است که باعث می شود نوجوان در حیطه زندگی فردی و اجتماعی خود بتواند به اهداف خود برسد. آخرین مولفه مهم تربیتی برای دست یابی به سبک زندگی اسلامی اصل تعاون است که تاثیر فراوانی در حمایت خود نوجوان و یاری رساندن به دیگران از خویشان و آشنایان دارد.

منابع

*قرآن کریم

*نهج البلاغه، ترجمه محمد دشتی.

- ۱) احمدی، علی اصغر (۱۳۷۷). اصول تربیت (اصل هفتم)، مجله پیوند، ش ۲۳۱،
- ۲) باقری، خسرو (۱۳۸۵). نگاهی دوباره به تربیت اسلامی، تهران: مدرسه.
- ۳) تمیمی آمدی، عبدالواحد (۱۳۷۹). تصنیف غررالحکم و دررالکلم، (محمد علی انصاری قمی، مترجم)، قم: دفتر تبلیغات ۲۶. تهرانی، افشار (۱۳۸۹).
- ۴) مطهری، مرتضی، تربیت از دیدگاه شهید مطهری، نشریه رسالت، صفحه ۷. ۲۰. ثقفی، محمد (۱۳۸۳).
- ۵) حرانی، ابن شعبه (۱۳۸۲)، تحف العقول عن آل الرسول، (احمد جنتی، مترجم)، تهران:
- ۶) حیدری، حسین (۱۳۸۷). روانشناسی رشد شناختی و اجتماعی کودکان و نوجوانان، تهران: رشد فرهنگ.
- ۷) شریفی، احمد حسین، همیشه بهار، دفتر نشر معارف، چاپ نهم، ۱۳۹۳
- ۸) دلشاد تهرانی، مصطفی (۱۳۸۸). مکتب مهر (اصول تربیت در نهج البلاغه)، تهران: نشر دریا.
- ۹) دهخدا، علی اکبر (۱۳۷۲) لغت نامه، تهران: انتشارات دانشگاه تهران.
- ۱۰) طباطبایی، محمدحسین (۱۳۷۶). تفسیر المیزان، محمد باقر موسوی همدانی، مترجم) قم: دفتر انتشارات اسلامی جامعه مدرسین حوزه علمیه قم
- ۱۱) طبرسی، حسن (۱۳۹۵). مکارم الأخلاق، ج ۱، (ابراهیم میر باقری، مترجم). تهران: فراهانی
- ۱۲) عابدی، لطفعلی (۱۳۷۹). اصول تعلیم و تربیت در اسلام با تأکید بر قرآن کریم، مجله مصباح، ش ۳۶، صفحات ۷۴-۴۱
- ۱۳) عمید، حسن (۱۳۵۹)، فرهنگ لغت فارسی، تهران: چاپخانه سپهر
- ۱۴) فلسفی، محمد تقی (۱۳۷۸). الحدیث (روایات تربیتی از مکتب اهل بیت)، تهران: دفتر نشر فرهنگ اسلامی
- ۱۵) کریمی، عبدالعظیم (۱۳۸۷). نکته های روانشناختی در تربیت کودکان، مجله پیوند، ش
- ۱۶) مجلسی، محمدباقر، بحار الانوار، ج ۷۲، ص ۲۵۹، (۱۳۸۸). مکتب الاسلامیه
- ۱۷) محمدی، مهری (۱۳۷۵). بررسی تربیت اجتماعی از دیدگاه نهج البلاغه، دانشگاه تربیت مدرس.

۱۸) محمدی ری شهری، محمد (۱۳۸۳). منتخب میزان الحکمه، (حمیدرضا شیخی، مترجم)، قم: دار الحدیث.

۱۹) مظاهری، حسین (۱۳۷۸). تربیت فرزند از نظر اسلام، تهران: انتشارات روحانی

۲۰) معین، محمد (۱۳۸۲). فرهنگ فارسی، تهران: زرین، نگارستان کتاب .

۲۱) مکارم شیرازی، ناصر (۱۳۷۶). تفسیر نمونه، تهران: دار الکتب الإسلامیه.

۲۲) ملکوتی فر، ولی الله (۱۳۸۸). تربیت در نهج البلاغه، سبزوار: امید مهر.

۲۳) مهدوی کنی، محمدسعید (۱۳۸۷) «مفهوم سبک زندگی و گستره آن در علوم اجتماعی»،

فصلنامه تحقیقات فرهنگی، سال اول، ش ۱.

۲۴) موسوی بجنوردی، محمد (۱۳۸۱). مجموعه مقالات فقهی، حقوقی، اجتماعی، تهران: پژوهشکده

امام خمینی و انقلاب اسلامی